

Gynna nyttodjuren

Humlor i odlingslandskapet

Humlor i odlingslandskapet

Här kan du läsa om humlorna i odlingslandskapet. Hur de lever och vad de äter. Du får också tips på åtgärder du kan göra för att gynna humlorna genom att erbjuda dem föda och boplatser. Det här är ett särtryck av faktablad som annars finns att ladda ned från jordbruksverket.se/nyttodjur. Där kan du också läsa om humlorna direkt på webben och ladda ner en särskild nyttodjursapp.

Text: Magnus Stenmark, Faunistica AB.

Faktagranskning: Björn Cederberg, Björntjänst Naturvårdskonsult.

Omslagsbild: Louis Wimarlund.

INNEHÅLL

Humlor	4
Gräshumla.....	12
Haghumla.....	14
Jordhumlor	16
Klöverhumla.....	18
Stenhumla.....	20
Vallhumla.....	22
Åkerhumla	24
Ängshumla	26

HUMLOR

Humlorna är effektiva pollinere, mycket pollen fastnar på den håriga kroppen.

I Sverige finns 37 arter

Sverige är särskilt rikt på humlearter jämfört med andra europeiska länder. I en vanlig trädgård kan du ofta se fler än 10 olika arter av humlor.

Drottningen övervintrar

Humlorna parar sig på sensommaren. Hanarna hos våra humlearter är så kallade patrullerare. Det betyder att de flyger längs en fast bana i terrängen i höjd med trädens nedersta grenar för att söka efter parningsvilliga honor.

Hanarna dör efter parningen medan drottningarna övervintrar nergrävda i marken. Drottningarna sparar spermier från höstens parning för att ha under kommande sommar. På våren vaknar drottningarna och söker en lämplig boplats.

Drottningen samlar själv nektar och pollen till sin första kull arbetare. Efter den första kullen stannar drottningen i boet medan arbetarna sköter insamlingen av nektar och pollen. Därför ser du stora humlor på våren, det är drottningarna, och mindre humlor under sommaren när arbetarna börjar sköta utomhusjobbet. På sensommaren dyker nya drottningar och hanar upp och parningen börjar.

Bor ofta i gamla musbon

Många humlearter bor i gamla sorkbon i marken eller under grästuvor. De bor också i musbon i murkna stubbar, lövhögar eller i stenmurar. Några arter bygger sina bon i håligheter i träd och de kan också trivas i isoleringen på bostadshus. Ett samhälle kan ha från några tiotal till flera hundra arbetare.

Lagrar pollen i boet

Stenhumla, jordhumla och ängshumla är exempel på arter som samlar och lagrar pollen i boet. Blommornas pollen lagras i vaxkrukor eller i tomma celler i boet. Varje larv matas sedan individuellt. Hos många andra humlor sker ingen sådan matning utan larverna får äta pollen från fickor i larvcellen. Det här gör att humlorna kan utveckla större och mer långlivade samhällen.

Här bygger humlorna bo i en fågelholk.

Foto: Christina Winter

Långtungade humlor minskar

Humlor med långa tungor samlar nektar och pollen från djupa blommor. De är anpassade till växter där nektarn samlas i en djup pip. I odlingslandskapet trivs de med att besöka rödklöver och åkerböna.

I Europa och även i Sverige är flera långtungade humlearter hotade. Numera skördas nästan all rödklöver före blomningen och vädlingar, vickrar och vialer minskar. Då minskar också de långtungade humlorna.

Färre blommor drabbar humlorna

Studier vid Sveriges lantbruksuniversitet och vid Lunds universitet 2011 visade att trädgårdshumla, åkerhumla och klöverhumla har minskat kraftigt i svenska rödklöverfält under de senaste 70 åren.

Orsakerna till detta är troligen att blomrika kantzoner, bryn och betesmarker med varierat betetryck har försvunnit samt att markslitage av djur och människor är mindre i dag jämfört med för en generation sedan. Denna förändring har på många platser lett till en mer ensartad örtflora som ofta domineras av några få arter istället för en varierad örtflora med både grunda och djupa blommor. Troligen så har det ökade nedfallet av kväve ytterligare spätt på effekten där floran går från varierad till ensartad.

Gräshumla, skogshumla, åkerhumla, trädgårdshumla, vallhumla och klöverhumla är de mest spridda långtungade humlorna. De långtungade arterna finns ofta på samma platser som korttungade arter. Men du ser sällan lång- och korttungade humlor som samlar nektar och pollen på samma växter.

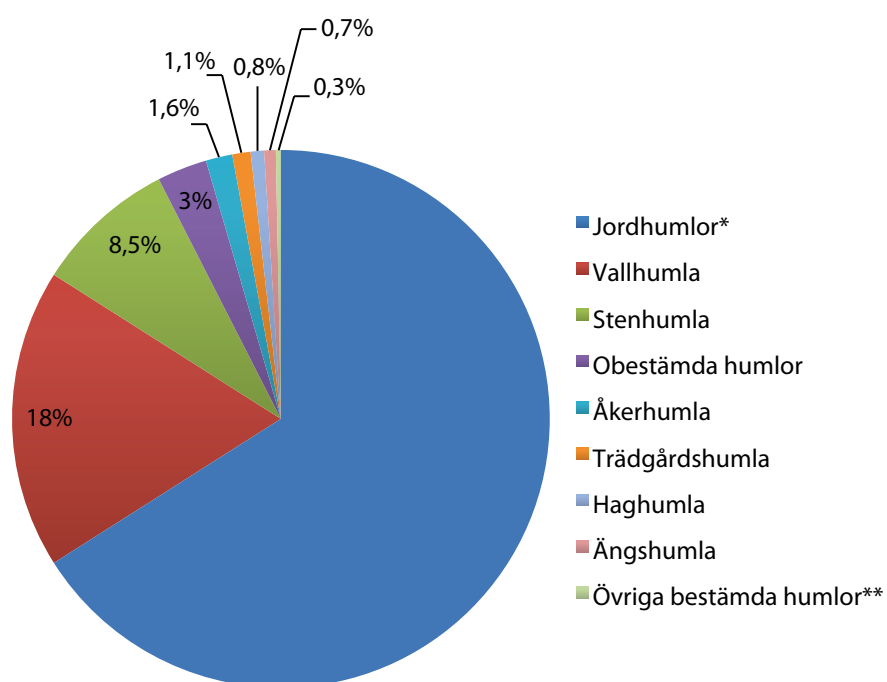
Bevara torrbackar med örter så får du fler långtungade humlor.

Foto: Mats Wilhelm

Det blir både fler och större äpplen när det finns många pollinerare.

Fördelning av humlearter i anlagda blomsterremсор i Skåne, Västra Götaland och Mälardalen (2011 och 2012).

*inkluderar mörk jordhumla, ljus jordhumla, kragjordhumla och skogsjordhumla

** inkluderar hushumla, blåklockshumla, stensnylthumla och jordsnylthumla

Källa: Eriksson & Rundlöf (2013) Rapport, Hushållningssällskapet, Uppsala.

Foto: Mats Wilhelm

Korttungade humlor oftast effektiva

De korttungade humlorna samlar nektar och pollen från grunda blommor. Med sina korta mundelar kan de inte nå ner med tungan i djupa blommor. Blåbär, lingon och hallon på skogsholmar är därför mycket viktig föda. Även sälg- och viden, maskrosor, hagtornar, lind, åkervädd, väddklint, ängsvädd, och ljung är viktiga för de korttungade humlorna.

De korttungade humlorna rör sig snabbt och effektivt från blomma till blomma tack vare de korta mundelarna. Det går bra för de korttungade humlorna i odlingslandskapet. Vid de flesta lantbruk, särskilt i slättlandskapet, dominerar de korttungade humlorna.

Till de vanligaste korttungade arterna i odlingslandskapet hör mörk jordhumla, ljus jordhumla, ängshumla och stenhumla.

Vissa är nektartjuvar

Nektartjuveri är ett vanligt fenomen i odlingslandskapet. De korttungade humlorna har inte möjlighet att komma åt nektar hos exempelvis nunneörter, tjärblomster, gulvial, rödklöver och getväppling. Under perioder när tillgången på nektar tryter i grunda blommor så hade det passat bra med längre tungor för att komma åt nektarn. Då uppstår nektartjuveri. Korttungade arter som mörk jordhumla söker upp djuppipiga blommor och biter hål i blombasen för att komma åt nektaren. Tjuveriet sätts i system och snart kan hela bestånd av örten ha blommor som alla har ett hål i blomkalken. De korttungade humlorna återkommer till blommorna gång på gång och samlar mer nektar i takt med att mer rinner till.

De långtungade humlorna drabbas av detta eftersom de inte längre är ensamma att vittja blommorna på nektar. De som förlorar allra mest på detta är givetvis blommorna själva. Eftersom nektar stjäls från sidan kommer inte de korttungade humlorna åt pollen eller pistill och det blir ingen pollinering. Och de långtungade humlorna tappar ofta intresset och söker sig till andra mer nektarrika områden.

Gynna de vilda blommorna på gården så humlorna får mat hela sommaren.

Blommande buskar runt
fältkanterna gynnar humlorna.

Humlor som snyltar

Det är inte alla humlor som samlar pollen. Snylthumlorna lever som parasiter i andra humlebon. Likt en gök lägger dessa humlehonor ägg i andra arters bon och struntar sedan i hela den tunga uppfoärdningen. I Sverige finns 9 arter som lever på det här sätet.

Snylthumlehonan liknar en humledrottning i storlek och färgteckning men kan inte själv samla pollen. Hon bygger inget eget bo utan letar upp andra humlebon och tränger sig in. Varje snylthumleart parasiterar oftast på en speciell humleart.

Hur påverkar klimatförändringen humlor?

Liksom de flesta djur kan humlor drabbas när klimatet förändras. I en atlas från 2015 finns nästan alla europeiska arter av humlor med. I den är det tydligt att många arter kommer ändra sin utbredning. Flera av våra svenska arter kommer troligen att tvingas bort i söder men kommer att få nytt habitat i norr. För de arter som är knutna till odlingslandskapet kommer troligen effekten av klimatförändringen även betyda sämre möjligheter att sprida sig och hitta nya miljöer.

Viktigaste pollinerarna

Humlorna är den grupp av insekter som har störst betydelse för pollineringen i de flesta svenska naturtyper. Det är en handfull humlearters förtjänst att många örter och buskar blir pollinerade varje år. Pollineringen är helt avgörande för frösättningen och spridningen hos nästan alla blomväxter.

Foto: Christina Winter

Skapar skörden

Om du odlar åkerbönor, klöverfrön, oljeväxter, frukt och bär är humlornas pollinering viktig för att få högre skörd. När humlesamhällena får lämpliga boplatser, många blommande växter hela säsongen och goda förutsättningar för drottningarnas övervintring så växer bestånden sig stora. Då kan skördarna på din gård öka avsevärt.

Humlorna flyger även vid låga temperaturer. Därför är de särskilt viktiga pollinerare i grödor som blommar tidigt på våren som svarta vinbär, äpplen, körsbär och trädgårdsblåbär, samt för skogens blåbär, lingon och hallon.

Lastar pollen på bakbenen

Humlorna är mycket håriga och när de besöker blommorna rör de sig ofta klumpigt. Då fastnar det mycket pollen i deras päls. Detta gör humlorna till mycket bra pollinerare och många växter har anpassat sig till att bli pollinerade av just humlor.

Då och då kammar humlorna igenom pälsen med fram- och mellanbenen. De skrapar av pollenkornen mot en kam på de platta bakbenen. Där bildar de långa kanthåren en korg som pollenet samlas i. När korgarna är fulla flyger de till boet med sin last.

Trädgårdsblåbär blommar tidigt men humlorna flyger även vid låga temperaturer.

DU KAN HJÄLPA HUMLAN

Värna bon och övervintringsplatser

Många humlearter bygger bon och övervintrar i slänter, åkerrenar och åkerholmar. De övervintrar dock inte i boet. Du kan få fler humlor på din gård genom att erbjuda platser där humlorna kan övervintra eller sätta bo:

- Se till att det finns breda och blomrika kantzoner och åkerholmar.
- Spara stenrösen och partier med högt gräs.
- Behåll öppna diken och meandrande små vattendrag.

Erbjud konstgjorda bon

Du kan tillverka konstgjorda bon genom att gräva ner blomkrukor upp och ned i slänter och bryn. Fram till ingångshålet ska det vara en 30–40 centimeter lång gång. Bli inte besviken om krukan förblir tom – bara en mindre del av de konstgjorda bona blir bebodda. Lägg i isoleringsmaterial, torr mossor eller annat så att det liknar musbon, eller allra helst material från sork- eller musbon. Placera en bräda eller en stor, flat sten som regnskydd över ingången.

Den första maten på våren

Sälj- och viden, *Salix*, är viktiga för humledrottningarna och deras arbete med att föda upp den första kullen arbetare. Speciellt hanplantorna med gula videkissar är viktiga.

Se till att det finns gott om *Salix*-arter på din gård så att drottningarna etablerar bon i närheten:

- Låt gärna säljträd stå kvar vid åkerkanter och på åkerholmar.
- Välj ut enstaka exemplar av sälgar och låt dem få växa sig riktigt stora.
- Du kan hamla och underkivsta sälgen för att minska beskuggningen på grödorna.
- Spar även gråvide, knäckepil, vitpil och andra viden som också producerar pollen tidigt på våren.

Låt det blomma hela sommaren

Om du odlar åkerbönor, klöverfrö eller andra grödor som behöver många humlor är det viktigt att det alltid finns mat till humlorna. För att de ska föröka sig och bli tillräckligt många inför grödans blomning behövs gott om nektar- och pollenväxter under försommaren. Viktiga växter vid denna tid är fågelbär, gullviva, plisterarter, vallört och blåeld.

Så in dragväxter som honungsört i strängar eller vitklöver som underväxt. Undvik kemisk ogräsbekämpning i åkerrenar och vägrenar. Det dödar alla blommande växter och slår undan födkroken för humlorna. Använd gärna både vit- och rödklöver i vallarna och spara hörnen eller en kantzon där också rödklövern får gå i blom.

Tänk på att vissa kemiska växtskyddsmedel är särskilt skadliga för pollinerande insekter. Dessa medel får inte användas i odlingar där humlor och bin flyger. Läs alltid preparatets bruksanvisning, där finns uppgifter om bigiftighet och anvisningar om hur du skyddar pollinerarna i och runt fältet. Även blommande ogräs och annan undervegetation kan locka pollinerare till fältet.

Sätt ut

Tomatodlarna i Sverige sätter ut humlebon i växthusen för att pollinera tomaterna. Bärödlarna sätter ut humlebon i växthus, tunnlar och ibland på friland, till exempel i trädgårdsblåbär som blommar tidigt. Humlebon sätts även ut för att pollinera frövallar av vit- och rödklöver.

De humlor som finns att köpa för utsättning är en sydeuropeisk ras av mörk jordhumla, *Bombus terrestris*. Det finns risker med att sätta ut humlor av den sydeuropeiska rasen i Sverige. Humlor som smiter parar sig med våra svenska mörka jordhumlor och för därmed in andra gener i arten. Det finns även en risk för att de kan föra med sig sjukdomar och parasiter. Därför bör inköpta humlebon eldas upp efter användning.

Tänk på att du alltid kan öka pollineringen genom att gynna de vilda humlearter som redan finns på din gård. Du kan också hyra in honungsbin eller själv börja som biodlare.

Humlorna är viktiga pollinerare i raps och deras arbete har stor betydelse för skörden.

Foto: Mats Wilhelm

GRÄSHUMLA

Gräshumlan söker föda i åkerrenar och bland gårdens krydd- och prydnadsväxter, här på lammöron.

Foto: Bo Söderström

Vanlig i odlingslandskapet

Gräshumlan är svart- och rödtecknad art som liknar stenhumlan och den svarta formen av haghumlan. Kroppen är helt svart med en tegelröd bakkroppsspets. Pollensamlingshåren på bakbenen är rödtonade, vilket skiljer gräshumlan från stenhumlan som har helt svarta hår. Dessutom är stenhumledrottningarna i regel större.

Gräshumlan är vanlig i odlingslandskapet men också i öppna marker bland sandfält, alvar och i trädgårdar. Arten är ofta förbisedd på grund av sin likhet med stenhumlan och haghumlan. Utbredningen följer odlingsbygden från Skåne till trakterna kring Siljan och Storsjön samt längs Norrlandskusten till Norrbotten. Gräshumla saknas på Gotland.

Små samhällen

Boet bygger gräshumlan ovanpå markytan, ofta i ett vinterbo av sork, övergivet fågelbo eller i en grästuva. Bona förblir små med några tiotal arbetare. Om boet skulle bli blottat i samband med till exempel slätter täcker arbetarna det snabbt med avbitna grässtrån och mossa som de drar dit.

Gräshumlan har medellång tunga och söker gärna föda i olika typer av ärtväxter som klöver, vickrar, och vialer samt käringtand och getvåpling.

Liksom de andra medel- och långtungade humlearterna i Sverige är gräshumlan en effektiv pollinerare av bland annat äkerböna och rödklöver i odlingslandskapet.

Gräshumlan har en medellång tunga och söker föda i ärtväxter. Här en hane på rödklöver.

DU KAN HJÄLPA GRÄSHUMLAN

Boplatser i högt gräs

Bevara och vårda småbiotoper och obrukade marker så att de blommar mer, spara blommande buskar som hallon och rosor. Spara också ytor med högre gräs och mossor för att skapa boplatser.

Fler örter ger mer mat

Bevara och vårda blomrika åkerholmar, kantzoner, bryn och gårdsmiljöer.

Sen vallskörd gör att klöverna hinner gå upp i blom. Betesdrift gynnar örtrikedomen. Det gör även lägre kvävenivåer och minskad kemisk ogräsbekämpning. Blommande klöver och andra örter ger föda till klöverhumlan och andra långtungade humlearter.

På lågproducerande naturbetesmark är det bra att beta eller slå av sent, mot slutet av juli. Detta håller tillbaka förbuskning samtidigt som det skapar blomrikedom. Ärtväxterna, som är viktiga för de långtungade arterna, gynnas ofta på dessa kvävefattiga marker.

Klöverfröodlingar är viktiga eftersom de ger gott om föda till haghumlan.

Låt remsor blomma i vallen

För att gynna haghumlan och andra långtungade humlor kan du spara en maskinbredd när du slår av din klövervall på försommaren. Då skapas blomrika kantzoner som bjuder in de långtungade humlorna.

Om du sår in vitklöver och andra ärtväxter i rödklövervallen så ger det humlemat även efter första skörden.

Blommor hela sommaren

Det här kan du göra för att få fler blommor och längre blomning på din gård:

- Spara blommande buskar och träd.
- Lämna obesprutade kantzoner där örter kan få gå upp i blom.
- Så en blommande kantzon med till exempel honungört och perserklöver för att ge tillgång till nektar och pollen under en längre tid på sommaren.
- Behåll torrbackar, vägrenar och åkerholmar med tjärblomster och andra vilda blommor.

HAGHUMLA

Haghumledrottningen samlar pollen på gökärt, häckvicker, käringtand och fruktträd.

Finns i flera färgvarianter

Haghumlan är en liten humla som rör sig snabbt. Du kan känna igen den på den höga tonen när den flyger.

Haghumlan finns i två vanliga färgvarianter som kan finnas i samma bo. En variant är randig i beige-grå och svart och en variant är helt svart. Båda färgvarianterna har tegelröd bakände. Den svarta varianten kan skiljas från den förvillande lika gräshumlan på att den har gråvita hårtofsar på mellanhöfterna, gräshumlan och stenhumlan har båda helt svart undersida.

Sprider sig norrut

Haghumlan finns ofta i betesmarker, bryn och andra marker där det finns rikligt med ärtväxter. Den är också spridd på karga blomrika marker längs kusten. Utbredningen följer odlingslandskapet till Jämtland samt längs kusten till Västerbotten. Haghumlan saknas på Gotland.

I norra Sverige har haghumlan nyligen spridit sig ytterligare 5 grader närmare polcirkeln. Samtidigt minskar arten i de låglänta områdena i västra och centrala Europa.

Vaknar sent på våren

Haghumledrottningen kommer igång sent om våren. Drottningarna samlar mat på gökärt, häckvicker och käringtand. Boet anläggs ovanpå markytan och är vanligen litet, ofta i ett övergivet vinterbo av sork.

Haghumlan har lång tunga och tycker om kryddväxter som lavendel, citronmeliss och myntor. I betesmarker besöker den gärna gulvial, blåeld och knölsyska för att få föda.

Liksom de andra långtungade humlearterna i Sverige är haghumla en effektiv pollinerare av bland annat åkerböna och rödklöver i odlingslandskapet.

DU KAN HJÄLPA HAGHUMLAN

Fler örter ger mer mat

Bevara och vårda blomrika åkerholmar, kantzoner, bryn och gårdsmiljöer.

Sen vallskörd gör att klöverna hinner gå upp i blom. Betesdrift gynnar örtrikedomen det gör även lägre kvävenivåer och minskad kemisk ogräsbekämpning. Blommande klöver och andra örter ger föda till klöverhumlan och andra långtungade humlearter.

På lågproducerande naturbetesmark är det bra att beta eller slå av sent, mot slutet av juli. Detta håller tillbaka förbuskning samtidigt som det skapar blomrikedom. Ärtväxterna, som är viktiga för de långtungade arterna, gynnas ofta på dessa kvävefattiga marker.

Klöverfröodlingar är viktiga eftersom de ger gott om föda till långtungade humlor.

Låt remsor blomma i vallen

För att gynna haghumlan och andra långtungade humlor kan du spara en maskinbredd när du slår av din klövervall på försommaren. Då skapas blomrika kantzoner som bjuder in de långtungade humlorna.

Om du sår in vitklöver och andra ärtväxter i rödklövervallen så ger det humlemat även efter första skörden.

Blommor hela sommaren

Det här kan du göra för att få fler blommor och längre blomning på din gård:

- Spara blommande buskar och träd.
- Lämna obesprutade kantzoner där örter kan få gå upp i blom.
- Så en blommande kantzon med till exempel honungört och perserklöver för att ge tillgång till nektar och pollen under en längre tid på sommaren.
- Behåll torrbackar, vägrenar och åkerholmar med tjärblomster och andra vilda blommor.

JORDHUMLOR

Jordhumledrottningarna vaknar tidigt och då är pollen från Salix viktig föda.

Foto: Mats Wilhelm

Jordhumlan först ut om våren

Tidigt på våren när sälgen blommar kommer årets första humla. Det är oftast en jordhumle-drottning som vaknat ur sin vintersömn. Snart kan du se drottningar som flyger runt tätt över marken. Då letar de efter en lämplig plats att bygga sitt bo på. Något senare syns drottningarna när de samlar nektar och pollen på de tidigaste blommorna. Då är boet redan inrett och maten samlas till samhällets första kull av arbetare.

I Sverige finns fem arter jordhumlor. Alla har svart päls med gul krage, ett gult band på bakkroppen och vitt på baktippen. Därför är de svåra att skilja från varandra. Mörk jordhumla har brungula band medan de övriga fyra arterna har ljusgula band. De med ljusa band är rallarjordhumla, ljus jordhumla, skogsjordhumla och kragjordhumla.

Ljus jordhumla vanligast

Bland jordhumlorna är ljus jordhumla den mest utbredda. Den förekommer, liksom skogsjordhumlan och rallarjordhumlan, i skogsmarker och ses på hyggen, i skogsbryn och längs skogsbilvägar. Dessa arter finns också i parker och trädgårdar.

Mörk jordhumla, som är utbredd i södra och mellersta Sverige, samt längs Norrlandskusten till Västerbotten, är den dominerande arten i tätortsnära miljö, i parker, trädgårdar och odlingslandskapet. Även kragjordhumlan påträffas mest i öppna marker.

Korta tungor

Jordhumlorna är korttungade arter och det gör att de söker föda på grunda blommor som till exempel blåbär, lingon, säl, rönn, vitklöver och ljung. Den mörka jordhumlan har dock ett knep

för att komma åt nektar även i långpipiga blommor som riddarsporre och rödklöver. Den biter nämligen hål i sidan av blomman och kan på så vis nå nektaren.

Arbetarna hos rallarjordhumlan samlar ofta pollen från mjölkört som ju också kallas för rallarros. Rallarjordhumlan skiljer sig från de övriga jordhumlorna genom att vingarnas surrande ljud har lägre ton.

Bor under jord

Alla jordhumlearterna anlägger sina bon under marken, ofta i övergivna sorkbon. Bon hos mörk jordhumla kan bli stora med flera hundra arbetare, medan de övriga arterna oftast har upp till 100 arbetare.

Jordhumlan pollinerar frukt och bär

Gruppen jordhumlor har genom sin pollinering en mycket stor betydelse för frösättningen. I vissa landskap är jordhumlorna helt avgörande för att både vilda och odlade växter ska kunna sätta frö. De är särskilt viktiga pollinerare av bland annat blåbär, lingon och hallon vilket gör att vi kan få en rik skörd av bär att plocka i skogen. Både den ljusa och den mörka jordhumlan är särskilt flitiga besökare på fruktträd, hallon, vinbär och oljeväxter vilket bidrar till högre skörd.

DU KAN HJÄLPA JORDHUMLAN

Sälg och vide ger energi och protein

Spara sälgar eftersom de blommar tidigt på våren. Flera av jordhumlearternas drottningar vaknar tidigt. Då behöver de energi efter vintervilan och protein för att bygga starka samhällen. Energi finns i honsälgarnas nektar och protein finns i hansälgarnas pollen. Därför gynnar du hela säsongens jordhumlor genom att spara sälg och viden i vägkanter, åkerrenar och gårdsmiljöer.

Så in vitklöver i vallfröblandningen, den blommar om efter avslagning och blir viktig föda för de korttungade humlorna.

Blommor hela sommaren

Det här kan du göra för att öka blomrikedomen på din gård:

- Bevara och vårda blommande buskar och träd.
- Lämna obesprutade kantzoner där örter kan få gå upp i blom.
- Så en blommande kantzon med till exempel honungört och perserklöver för att ge tillgång till nektar och pollen under en längre tid på sommaren.
- Behåll torrbackar, vägrenar och åkerholmar med tjärblomster och andra vilda blommor.

Sätt ut

Tomatodlarna i Sverige sätter ut humlebon i växthusen för att pollinera tomaterna. Bärödlarna sätter ut humlebon i växthus, tunnlar och ibland på friland, till exempel i trädgårdsblåbär som blommar tidigt. Humlebon sätts även ut för att pollinera frövallar av vit- och rödklöver.

De humlor som finns att köpa för utsättning är en sydeuropeisk ras av mörk jordhumla, *Bombus terrestris*. Det finns risker med att sätta ut humlor av den sydeuropeiska rasen i Sverige. Humlor som smiter parar sig med våra svenska mörka jordhumlor och för därmed in andra gener i arten. Det finns även en risk för att de kan föra med sig sjukdomar och parasiter. Därför bör inköpta humlebon eldas upp efter användning.

Tänk på att du alltid kan öka pollineringen genom att gynna de vilda humlearter som redan finns på din gård. Du kan också hyra in honungsbin eller själv börja som biodlare.

KLÖVERHUMLA

Låt kanter och hörn i vallarna blomma, det gynnar klöverhumlan.

Riskerar att försvinna

Klöverhumlan är sällsynt men den är ändå spridd i hela landet. Läget i södra Sverige är akut och klöverhumlan riskerar där att försvinna. Den är med i den svenska rödlistan som nära hotad. I Tyskland och i Norge är den klassad som starkt hotad. Klöverhumlan har försvunnit helt från Holland och England.

Skicklig guldglänsande flygare

Denna vackra humleart är nästan helt gul med en påfallande kort och tät päls. Klöverhumlan rör sig kvickt mellan blommorna och ger ett guldglänsande intryck. På ryggen mellan vingfästena finns ett svart tvärband. Hanen liknar drottningen och arbetarna men har även ljusgult hår i ansiktet.

Klöverhumlan behöver blomrika odlingslandskap och finns ofta i blommande rödklöverfält. Den är en skicklig flygare som lätt hittar till de yttersta öarna i exempelvis Bottenhavets skärgårdar.

Boet bygger klöverhumlan i öppen mark, antingen på markytan i grästuvor eller i underjordiska sorkbon. Samhällena är små med få individer. Drottningen kommer fram sent på våren och därför kan det vara svårt att hitta en lämplig boplats.

Besöker långpipiga ärtväxter

Klöverhumlan är långtungad och besöker därför främst långpipiga ärtväxter för nektar- och pollensamling. örter som är populära hos klöverhumlan är vickrar, rödklöver, skogsklöver, getväppling, strandvial, bönor, lupin, vallört och riddarsporre.

I odlingslandskapet har klöverhumlan problem att hitta lämpliga bomiljöer eftersom åkerlandskapet täckdikas och kantzoner förbuskas. Kvävegödsling och kemisk ogräsbekämpning kan minska örtrikedomen för klöverhumlans favoriter – blommor med djupa blompipor.

Pollinerar åkerbönor och klöverfröodlingar

Klöverhumlan har lång tunga och pollinerar därför grödor som rödklöver och åkerböna. För klöverfröodling och för odling av åkerbönor är det viktigt att ha gott om långtungade humlor under blomningen.

DU KAN HJÄLPA KLÖVERHUMLAN

Fler örter ger mer mat

Bevara och vårda blomrika åkerholmar, kantzoner, bryn och gårdsmiljöer.

Sen vallskördd gör att klöverna hinner gå upp i blom. Betesdrift gynnar örtrikedomen det gör även lägre kvävenivåer och minskad kemisk ogräsbekämpning. Blommande klöver och andra örter ger föda till klöverhumlan och andra långtungade humlearter.

På lågproducerande naturbetesmark är det bra att beta eller slå av sent, mot slutet av juli. Detta håller tillbaka förbuskning samtidigt som det skapar blomrikedom. Ärtväxterna, som är viktiga för de långtungade arterna, gynnas ofta på dessa kvävefattiga marker.

Klöverfröodlingar är viktiga eftersom de ger gott om föda till klöverhumlan.

Låt remsor blomma i vallen

För att gynna klöverhumlan och andra långtungade humlor kan du spara en maskinbredd när du slår av din klövervall på försommaren. Då skapas blomrika kantzoner som bjuder in de långtungade humlorna.

Om du sår in vitklöver och andra ärtväxter i rödklövervallen så ger det humlemat även efter första skörden.

Blommor hela sommaren

Det här kan du göra för att få fler blommor och längre blomning på din gård:

- Spara blommande buskar och träd.
- Lämna obesprutade kantzoner där örter kan få gå upp i blom.
- Så en blommande kantzon med till exempel honungört och perserklöver för att ge tillgång till nektar och pollen under en längre tid på sommaren.
- Behåll torrbackar, vägrenar och åkerholmar med tjärblomster och andra vilda blommor.

STENHUMLA

Stenhumlan är en viktig pollinerare i fruktträd, raps och vitklöver.

Foto: Mats Wilhelm

Finns på landet och i staden

Stenhumlan är en spridd art, den finns i odlingslandskapet, i stadsmiljö och längs kusten. Den svenska utbredningen sträcker sig från Skåne till Norrbotten. Arten är en av de mest spridda i Europa.

Drottningen känns igen på den sammetssvarta pälsen med intensivt mörkröd bakända. Arbetarna har liknande teckning men är mindre. Stenhumlan kan förväxlas med gråhumlan och haghumlan som båda också är röda och svarta. De skiljer sig åt genom att pollensamlingshåren på benen hos stenhumlan är helt svarta. Hanar av stenhumla har en vitgul ansiktsbehåring och en gul krage fram till på mellankroppen.

Stora bon

Drottningen kommer fram ungefär samtidigt som de första maskrosorna blommar. Bona ligger i regel under jord, men kan även anläggas i husgrunder, på vindar eller i fågelholkar. Bona blir stora och kan rymma ett par hundra arbetare. Tack vare de stora bona och en välutvecklad förmåga att lagra pollen kan du se nya drottningar och hanar långt in på sensommaren.

Stenhumlans bo kan parasiteras av stensnylthumlan.

Stenhumlan är en humleart med relativt kort tunga som söker föda i maskrosor, fibblor och tistlar. Arbetarna ses ofta i vitklöver.

Drottningarna hos stenhumlan är viktiga pollinerare av fruktträd. Stenhumlan pollinerar även oljeväxter vilket bidrar till en högre skörd. Detta gäller även vid fröodling av vitklöver där stenhumlan är en utmärkt pollinerare.

DU KAN HJÄLPA STENHUMLAN

Blommor hela sommaren

Så in vitklöver i vallfröblandningen, den blommar om efter avslagning och blir viktig föda för de korttungade humlorna.

Humlorna behöver blommor under hela sommaren. Det här kan du göra för att öka blomrikedomen på din gård:

- Spara blommande buskar och träd.
- Behåll torrbackar, vägrenar och åkerholmar med tjärblomster och andra vilda blommor.
- Lämna obesprutade kantzoner där örter kan få gå upp i blom.
- Så en blommande kantzon med till exempel honungört och perserklöver för att ge tillgång till nektar och pollen under en längre tid på sommaren.

VALLHUMLA

Blommande klöver är viktig föda för vallhumlan.

Foto: Mats Wilhelm

Helsvart humla

Vallhumlan känner du igen på den ofta helsvarta, korta och täta pälsen. Drottning och arbetare har grå eller gråbrun bakkroppspets och kan ha en liten gul halskrage. Ibland kan du se individer som är helt svarta. Hanarna har även ljusare ränder på bakkroppen vilket ger ett randigt intryck.

På kontinenten är vallhumlan oftast mer färggrann med tydliga gula band och en vit bakände. I Skåne kan du träffa på drottningar med gul halskrage, sannolikt inflyttade från Danmark eller Tyskland.

Pollinerar vallfrödlingar

Vallhumlan finns i öppna marker från Skåne till Dalälven och vidare upp längs södra Norrlandskusten. Arten saknas i många områden men är ofta allmän lokalt. Den kan vara dominerande i frödlingar av rödklöver

Vallhumlan har observerats från i stort sett hela Europa utom på Island. Under senare tid har den gått starkt tillbaka och är utdöd i delar av Mellaneuropa. I Storbritannien dog vallhumlan ut under sent 1900-tal, men nu introduceras den åter med vallhumlor från bland annat Skåne.

Drottningen kommer fram i maj eller juni. Då kan du ofta se henne besöka tjärblomster och häckvicker. Vallhumlan bygger boet i öppna marker, oftast under jord i övergivna bon och gångar av sork. Samhällena är små.

Vallhumlan har en lång tunga och samlar därför föda i djupa blommor. Favoriter är vitplister, vallört, tjärblomster och knölsyska, men även ärtväxter som vickrar, rödklöver, skogsklöver, getväppling och gulvial. I trädgårdar besöker den ofta lavendel, kantnepeta och lammöron.

Vallhumlan är en viktig pollinerare av grödor som rödklöver och åkerböna.

DU KAN HJÄLPA VALLHUMLAN

Bevara blomrika torrbackar

För att gynna vallhumlan är det viktigt att bevara och vårda torrbackar med tjärblomster, getväppling och vickrar. Dessa torrbackar finns ofta i betesmarker och slåtterängar.

Fler örter ger mer mat

Bevara och vårda blomrika åkerholmar, kantzoner, bryn och gårdsmiljöer.

Sen vallskörd gör att klöverna hinner gå upp i blom. Betesdrift gynnar örtrikedomen det gör även lägre kvävenivåer och minskad kemisk ogräsbekämpning. Blommande klöver och andra örter ger föda till vallhumlan och andra långtungade humlearter.

På lågproducerande naturbetesmark är det bra att beta eller slå av sent, mot slutet av juli. Detta håller tillbaka förbuskning samtidigt som det skapar blomrikedom. Ärtväxterna, som är viktiga för de långtungade arterna, gynnas ofta på dessa kvävefattiga marker.

Klöverfröodlingar är viktiga eftersom de ger gott om föda till vallhumlan.

Låt remsor blomma i vallen

För att gynna vallhumlan och andra långtungade humlor kan du spara en maskinbredd när du slår av din klövervall på försommaren. Då skapas blomrika kantzoner som bjuder in de långtungade humlorna.

Om du sår in vitklöver och andra ärtväxter i rödklövervallen så ger det humlemat även efter första skörden.

Blommor hela sommaren

Det här kan du göra för att få fler blommor och längre blomning på din gård:

- Spara blommande buskar och träd.
- Lämna obesprutade kantzoner där örter kan få gå upp i blom.
- Så en blommande kantzon med till exempel honungört och perserklöver för att ge tillgång till nektar och pollen under en längre tid på sommaren.
- Behåll torrbackar, vägrenar och åkerholmar med tjärblomster och andra vilda blommor.

Sätt ut

Vallhumlan minskar kraftigt i Europa och har dött ut i Storbritannien. Där pågår projekt för att återetablera arten genom att sätta ut vallhumledrottningar från bland annat Sverige. I Sverige finns dock inte några vallhumlor att köpa för utsättning.

ÅKERHUMLA

Åkerhumlan har lång tunga.
Förutom ängsväxter och
bärbuskar pollinerar den
rödklöver och åkerbönor.

Mest utbredda humlan i odlingslandskapet

Åkerhumlan är en av de vanligaste och mest utbredda humlearterna i odlingslandskapet och den finns i hela Sverige. Åkerhumlan finns från Medelhavet upp till Barents hav och från Irland i öst över hela Eurasien till Stilla havet i väst. Nya uppgifter tyder på att arten nyligen koloniserat Island.

Åkerhumlan trivs i skogsmark, bryn, parker, trädgårdar, gräsmarker, väggenar och i odlingslandskapet. Arten saknas dock i områden med större sammanhängande åkerlandskap.

Åkerhumlan finns i flera färgformer i Sverige. Den mest utbredda har orangebrun mellankropp och bakända. Bakkroppens främre del är i olika hög utsträckning täckt av svarta hår. Drottning, arbetare och hane har lika färgteckning. Åkerhumlan kan förväxlas med backhumlan som dock har kortare päls och saknar svart behåring fram till på bakkroppen.

Kan ses på hösten

Drottningen vaknar i mitten av april och söker då nektar och pollen i viden, plister, gullviva och humleblomster. Boet anläggs i olika håligheter eller ovanpå markytan i gräsmark, vinterbon av sork, i tuvor eller lövhögar. Samhället är medelstort och långlivat. Åkerhumlan är en av de arter som kan påträffas sent under hösten i Sverige.

Åkerhumlan har en lång tunga. Därför söker den föda på vickrar, vialer, klövrar, käringtand och getvåppling och även strävbladiga växter som lungört, vallört, blåeld och oxtunga, liksom vädd, fibblor, tistlar och många kryddväxter.

Genom sin långa tunga kan åkerhumlan samla pollen och nektar från bland annat rödklöver och åkerböna. Humlornas pollinering av dessa grödor är viktig för att öka skörden.

DU KAN HJÄLPA ÅKERHURLAN

Sälg och vide ger energi och protein

Spara sälgar eftersom de blommar tidigt på våren. Drottningen behöver energi efter vintervilan och protein för att bygga starka samhällen. Energi finns i honsälgarnas nektar och protein finns i honsälgarnas pollen. Därför gynnar du hela säsongens humlor genom att spara sälg och viden i vägkanter, åkerrenar och gårdsmiljö.

Fler örter ger mer mat

Bevara och vårda blomrika åkerholmar, kantzoner, bryn och gårdsmiljöer.

Sen vallskörd gör att klöverna hinner gå upp i blom. Betesdrift gynnar örtrikedomen det gör även lägre kvävenivåer och minskad kemisk ogräsbekämpning. Blommande klöver och andra örter ger föda till åkerhumlan och andra långtungade humlearter.

På lågproducerande naturbetesmark är det bra att beta eller slå av sent, mot slutet av juli. Detta håller tillbaka förbuskning samtidigt som det skapar blomrikedom. Ärtväxterna, som är viktiga för de långtungade arterna, gynnas ofta på dessa kvävefattiga marker.

Klöverfröodlingar är viktiga eftersom de ger gott om föda till långtungade humlor.

Låt remsor blomma i vallen

För att gynna åkerhumlan och andra långtungade humlor kan du spara en maskinbredd när du slår av din klövervall på försommaren. Då skapas blomrika kantzoner som bjuder in de långtungade humlorna.

Om du sår in vitklöver och andra ärtväxter i rödklövervallen så ger det humlemat även efter första skörden.

Blommor hela sommaren

Det här kan du göra för att öka blomrikedomens på din gård:

- Spara blommande buskar och träd.
- Lämna obesprutade kantzoner där örter kan få gå upp i blom.
- Så en blommande kantzon med till exempel honungört och perserklöver för att ge tillgång till nektar och pollen under en längre tid på sommaren.
- Behåll torrbackar, vägrenar och åkerholmar med tjärblomster och andra vilda blommor.

ÄNGSHUMLA

Ängshumlan har kort tunga och föredrar grunda blommor som Salix, vinbär och hallon.

Foto: Ola Jennersten

Den minsta humlan

Ängshumlan är vår minsta humla. Den är utbredd i hela landet från Skåne upp till skogsgränsen i norra Norrland. Ängshumlan har nyligen etablerat sig på Gotland där den upptäcktes första gången 2006.

Arten känns igen på sin breda gula krage och orangebruna bakända med svart päls däremellan. Som det engelska namnet *Early bumblebee* antyder så syns drottningar av ängshumlan tidigt på våren. I Sverige är det bara jordhumlorna som brukar synas före ängshumlan.

Lever på landet och i staden

Ängshumlan är en vanlig och utbredd art som finns i skogsmiljö, hag- och ängsmarker, myrar och rishedar. I städerna finns ängshumlan i trädgårdar med bärbuskar och fruktträd.

Boet anläggs ofta i skogsmusbon i murkna stubbar och andra skrymslen, både i och ovanför markytan. Samhällena utvecklas snabbt och hanar kan ses redan till midsommar. Det är sällan mer än 100 individer i varje samhälle.

Ängshumlebon kan bli parasiterade av ängssnylthumla.

Kort tunga

Ängshumlan har kort tunga och måste därför samla mat från grunda blommor. På försommaren är favoriterna hallon, blåbär och lingon. I trädgårdar är krusbär och vinbär favoriter hos drottningarna. Under högsommaren blir violer, midsommarblomster, kovall, åkervädd, mjölkört och fibblor viktiga växter för ängshumlan och under sensommaren är gullris, ängsvädd och ljung betydelsefulla.

Besöker gärna bärbuskar

Eftersom ängshumla gärna besöker bland annat blåbär, hallon, krusbär och vinbär är arten en viktig pollinerare som gör att tillgången på bär ökar i trädgårdar och i skogen.

Ängshumlans hanar visar sig tidigt på sommaren och dras då till tistlar, väddarter och klintarter.

DU KAN HJÄLPA ÄNGSHUMLAN

Låt gärna vitklöver ingå i vallfröblandningen. Den blommar fort efter slåttern och är viktig föda för ängshumlan och andra humlor med korta tungor.

Blommor hela sommaren

Humlorna behöver blommor under hela sommaren. Det här kan du göra för att öka blomrikedomen på din gård:

- Spara blommande buskar och träd.
- Lämna obesprutade kantzoner där örter kan få gå upp i blom.
- Så en blommande kantzon med till exempel honungört och perserklöver för att ge tillgång till nektar och pollen under en längre tid på sommaren.
- Behåll torrbackar, vägrenar och åkerholmar med tjärblomster och andra vilda blommor.

Sätt ut

Ängshumla finns inte att köpa för utsättning.

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

OVR 353

Juni 2015

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden